

Piotr Poniatowski¹, Krzysztof Wala²

Przestępstwo zabójstwa w ukraińskim prawie karnym na tle rozwiązań polskich (część I)

Streszczenie

W artykule przedstawiono i zestawiono ze sobą unormowania odnoszące się do typu podstawowego przestępstwa zabójstwa oraz do jego typów kwalifikowanych, które są zawarte w kodeksach karnych Ukrainy i Polski. Na wstępie Autorzy przytoczyli dane statystyczne odnoszące się do zabójstwa, konkludując, że w Ukrainie przestępstwa tego rodzaju stanowią dość istotny problem społeczny. Następnie odnieśli się do unormowania typu podstawowego zabójstwa, które w Kodeksie karnym Ukrainy jest określone w sposób zbliżony do rozwiązania polskiego. Dokonując zaś analizy typów kwalifikowanych zabójstwa dostrzegli zarówno pewne podobieństwa, jak i istotne różnice (m.in. związane z daleko posuniętą kazuistyką w Kodeksie karnym Ukrainy) zachodzące między zestawianymi ze sobą stanami prawnymi.

Słowa kluczowe

Zabójstwo, typ podstawowy zabójstwa, typy kwalifikowane zabójstwa, motywacja, zamach na życie Prezydenta, odpowiedzialność karna, Kodeks karny Ukrainy, ukraińskie prawo karne, polski Kodeks karny.

1. Wprowadzenie

Zabójstwo jest jednym z najpoważniejszych przestępstw. Jego sprawca godzi w wartość z punktu widzenia jednostki najważniejszą – życie. Na szczęście nie jest to czyn często występujący w polskiej rzeczywistości. W 2020 r. odnotowano w Polsce 644 stwierdzone przestępstwa z art.

¹ Dr Piotr Poniatowski, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie, ORCID: 0000-0001-9712-0663.

² Dr Krzysztof Wala, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie, ORCID: 0000-0002-9773-3926.

148, art. 149 i art. 150 k.k.³ (dokonane i usiłowane), przy czym przypadki dzieciobójstwa były 3, a zabójstwa eutanatycznego nie stwierdzono ani jednego (w ogóle w latach 1999–2020 stwierdzono tylko 280 przypadków przestępstwa z art. 149 k.k. i 4 przypadki przestępstwa z art. 150 k.k.)⁴. Należy zauważyć, że tendencja w zakresie stwierdzonych zabójstw była w czasie obowiązywania k.k. z 1997 r. generalnie malejąca⁵. Największą liczbę odnotowano w 2001 r. (1351 zabójstw we wszystkich typach), natomiast najmniejszą – w 2016 r. (457 przypadków). Niepokojący wzrost liczby stwierdzonych przestępstw rok do roku nastąpił w 2020 r. (wzrost o 22% w porównaniu do roku 2019). Trudno powiedzieć, jak duża może być tzw. ciemna liczba przestępstw zabójstwa. Co prawda według statystyk Policji w Polsce w ostatnich latach zgłasza się kilkanaście tysięcy zaginięć rocznie (w tym kilka tysięcy zaginięć dzieci), co mogłoby mieć znaczenie z punktu widzenia ustalenia „ciemnej” liczby zabójstw, jednakże większość zaginionych zostaje odnaleziona w ciągu pierwszych 14 dni po zaginięciu, a 95% dzieci w ciągu pierwszych 7 dni z powrotem trafia do swoich domów⁶. Wydaje się, że „ciemna” liczba jest większa w przypadku zabójstw usiłowanych niż dokonanych. Domyślać się można, że część zabójstw nie zostaje odnotowana, gdyż niektóre przypadki śmierci mogą być błędnie kwalifikowane z art. 155 k.k. (przy czym liczba stwierdzonych przestępstw nieumyślnego spowodowania śmierci jest i tak niewielka i w latach 1999–2020 wahała się od 133 do 272 przypadków rocznie⁷).

W związku z malejącą liczbą przestępstw stwierdzonych w ostatnich latach pozostaje tendencja spadkowa w zakresie liczby prawomocnych ska-

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 2345, ze zm.

⁴ Obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Policję: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63411,Zabojstwo-art-148.html>; <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63417,Dziecio-bojstwo-art-149.html>; <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63419,Eutanazja-art-150.html> (dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

⁵ Warto w tym miejscu wskazać, że w pierwszej połowie lat 90. XX ubiegłego wieku tendencja odnośnie do liczby stwierdzonych przestępstw zabójstwa była rosnąca. W 1990 r. odnotowano 780 przestępstw z art. 148 i art. 149 k.k. z 1969 r., w 1991 r. – 1024, w 1992 r. – 1048, w 1993 r. – 1162, a w 1994 r. – 1212 takich przestępstw – obliczenia własne na podstawie: Atlas przestępczości w Polsce 6, B. Gruszczyńska, M. Marchewski, A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, J. Klimczak, Warszawa 2021, s. 29.

⁶ <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885,Zaginieni.html> (dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

⁷ <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63424,Nieumyslne-spowodowanie-smierci-art-155.html> (dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

zań za przestępstwo zabójstwa. W roku 2010 r. doszło do 540 skazań, w 2011 – do 475, w 2012 – do 500, w 2013 – do 468, w 2014 – do 384, w 2015 – do 364, w 2016 – do 354, w 2017 – do 313, a w 2018 – do 294 prawomocnych skazań⁸. Oczywiście w zdecydowanej większości przypadków były to skazania za zabójstwo w typie podstawowym z art. 148 § 1 k.k.

Ciężar gatunkowy przestępstwa zabójstwa sprawił, że pracownicy Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie postanowili wymienić się wiedzą z naukowcami z Ukrainy w zakresie obowiązujących regulacji. W dniu 25 marca 2022 r. odbyła się w formie zdalnej Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Przestępstwo zabójstwa w polskim i ukraińskim prawie karnym” (dalej jako: Konferencja). Brali w niej udział przedstawiciele UMCS w Lublinie, a także Narodowego Uniwersytetu Lotniczego w Kijowie i Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki. Konferencja ta była nie tylko wydarzeniem nadzwyczajnym z uwagi na panującą w Ukrainie wojnę, ale też inspirowującym dla uczestników z obu państw.

Należy zauważyć, że problem zabójstw u naszego wschodniego sąsiada jest dość poważny (nie odnosimy się oczywiście do obecnie panującej sytuacji wojennej, która ma charakter nadzwyczajny). W latach 1992–2019 według danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy oraz Biura Prokuratora Generalnego zarejestrowano⁹ w Ukrainie łącznie 126598 zabójstw (najwięcej w 2014 r. – 11532, a najmniej w 2012 r. – 2048, przy czym dane za 2012 r. obejmują tylko zabójstwa zakwalifikowane z art. 115 k.k. Ukrainy¹⁰)¹¹. Należy zwrócić uwagę na to, że od

⁸ Obliczenia własne na podstawie danych udostępnionych przez Ministerstwo Sprawiedliwości: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,42.html> (dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

⁹ Pojęcie „przestępstwo zarejestrowane” można w uproszczeniu porównać do stosowanego w Polsce terminu „przestępstwo stwierdzone”. Procedura rejestracji przestępstw jest obecnie określona w postanowieniu Prokuratora Generalnego z dnia 30 czerwca 2020 r. Nr 298 w sprawie Jednolitego rejestru postępowań przygotowawczych, trybu jego tworzenia i prowadzenia (Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. tekst dostępny na stronie Rady Najwyższej Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n7>).

¹⁰ Kodeks karny Ukrainy (Кримінальний кодекс України) z dnia 5 kwietnia 2001 r., Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25–26, ст. 131, tekst dostępny na stronie Rady Najwyższej Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

¹¹ Obliczenia własne na podstawie danych zawartych w: O. Л. Старко, Особливості кількісно-якісних вимірів умисних вбивств в Україні за період 1992–2019 рр., Юридичний науковий електронний журнал 2020, nr 4, s. 274. Szerzej na temat statystyk oraz trendów z nimi związanych w odniesieniu do przestępstwa zabójstwa zob. I. O. Kyselov, A. V. Filipp, Current state and main trends of intentional murders in

2014 r., kiedy to rozpoczęła się wojna w Donbasie, „ciemna” liczba zabójstw jest prawdopodobnie dużo wyższa niż wcześniej. Wpływa na to brak dostępnych oficjalnych statystyk z terenów okupowanych, a także nieustalona dokładnie liczba zabójstw związanych z działaniami wojennymi¹². Ponadto w literaturze ukraińskiej podnosi się, że rokrocznie rejestrowana jest dość znaczna liczba osób zaginionych oraz przypadków, w których przyczyna śmierci nie została ustalona lub nie jest jednoznaczna¹³.

Biorąc pod uwagę różnicę w ludności Ukrainy i Polski porównanie problemu zabójstw w obu państwach wymaga zestawienia liczby zarejestrowanych/stwierdzonych tego typu przestępstw na 100 tys. mieszkańców. W 1992 r. wynosiła ona w Ukrainie 7,05, a w Polsce 2,73, w 2000 r. – odpowiednio 9,77 i 3,44, w 2010 r. – 5,14 i 1,81, w 2013 r. (ostatni rok przed wojną w Donbasie) – 13,02 i 1,51, w 2014 r. – 25,47 i 1,40, a w 2019 r. – 12,41 i 1,39¹⁴. Widać więc, że w ostatnich trzech dekadach problem zabójstw jest w Polsce dużo mniejszy niż w Ukrainie. Dla ukazania szerszej perspektywy warto odnieść się do jeszcze innych państw. W 2018 r. liczba zabójstw na 100 tys. mieszkańców wynosiła: w Salwadrze – 52, na Jamajce – 43,9, w Hondurasie – 38,9, w Wenezueli – 36,7, w Meksyku – 29,1, w Brazylii – 27,4, w Kolumbii – 25,3, w Ugandzie – 10,5, w Rosji – 8,2, w Afganistanie – 6,7, w Stanach Zjednoczonych – 5, w Litwie – 4,6, w Łotwie – 4,4, w Białorusi – 2,4, we Francji – 1,2, w Słowacji – 1,1, w Niemczech – 0,9, w Hiszpanii – 0,6, w Norwegii – 0,5, a w Japonii – 0,3¹⁵. Wynika z tego, że zagrożenie zabójstwami jest

Ukraine, Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2018. Special Issue No 2, s. 160–164.

¹² О. Л. Старко, Особливості..., s. 276. Notabene szacuje się, że przez okres od 14 kwietnia 2014 r. do 31 sierpnia 2021 r. w związku z tym konfliktem zginęło 13,2–13,4 tys. osób, w tym co najmniej 3393 cywilów (<https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2807748,ONZ-poinformowala-o-bilansie-zmarlych-w-Donbasie-Od-2014-r-zginelo-blisko-45-tys-osob>, dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

¹³ V. V. Holina, A. P. Zakaliuk, (w:) V. V. Stashis (red.), The Legal System of Ukraine. Past, Present, and Future, Vol. 5, Criminal-Law Sciences. Urgent Problems of Combatting Criminality in Ukraine, Kyiv – Kharkiv 2013, s. 52.

¹⁴ Obliczenia własne na podstawie danych przywołanych w przypisie 4, 5 oraz 12. Liczba ludności Ukrainy i Polski w poszczególnych latach zaczerpnięta została z danych udostępnionych przez Bank Światowy: The World Bank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SP.POP.TOTL&country=WLD> (dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

¹⁵ The World Bank, World Development Indicators: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=VC.IHR.PSRC.P5&country=> (dostęp: 8 kwietnia 2022 r.). Dla porównania, według wskazanych statystyk w Polsce liczba ta wynosiła w 2018 r. 0,7.

w Ukrainie większe niż w innych państwach europejskich, ale na szczęście nie tak duże jak w niektórych państwach Ameryki Łacińskiej.

W literaturze zwraca się uwagę na stosunkowo słabą wykrywalność zabójstw w Ukrainie. Według danych Biura Prokuratora Generalnego w 2020 r. odnotowano aż 3783 przypadki zabójstw umyślnych z art. 115 k.k. Ukrainy¹⁶. Jednocześnie skuteczność ścigania takich przestępstw pozostaje niska – w 2020 r. tylko w 32,7% postępowań karnych przedstawiono zarzuty podejrzanym i tylko w 22,8% przypadków sprawę skierowano do sądu na podstawie art. 283 ust. 2 i 3 k.p.k. Ukrainy¹⁷. Podkreśla się, że wykrywanie zabójstw i prowadzenie postępowań karnych w tych sprawach jest skomplikowane z powodu dużej możliwej liczby cech charakterystycznych konkretnych spraw (specyficzne metody, ślady, motywacja sprawcy, charakter jego związków z ofiarą itd.). Najtrudniejsze do wykrycia i zbadania są oczywiście zabójstwa popełniane w warunkach niejawności, tzn. przy braku naocznych świadków i wskazówek, które bezpośrednio łączą przestępstwo ze sprawcą¹⁸.

Celem niniejszego artykułu jest zarysowanie problematyki zabójstw w prawie ukraińskim na tle regulacji przewidzianych w polskim Kodeksie karnym. Opracowanie zostało podzielone na dwie części. W tej części omówiono zagadnienia dotyczące systematyki przestępstw zabójstwa w k.k. Ukrainy, a także uregulowania dotyczące zabójstwa w typie podstawowym oraz w typach kwalifikowanych zawarte w ukraińskim i polskim k.k.

¹⁶ V. Kovalenko, V. Kibenko, Forensic classification of intentional murders committed in condition of obscurity, Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2021. Вип. 4 (96), s. 239.

¹⁷ Kodeks postępowania karnego Ukrainy z dnia 13 kwietnia 2012 r. (Кримінальний процесуальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88, tekst dostępny na stronie Rady Najwyższej Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>). Zgodnie z art. 276 ust. 1 k.p.k. Ukrainy postawienie zarzutów musi nastąpić w następujących przypadkach: 1) zatrzymanie osoby na miejscu popełnienia przestępstwa lub bezpośrednio po jego popełnieniu; 2) zastosowanie środków zapobiegawczych; 3) posiadanie dowodów, które uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że określona osoba popełniła przestępstwo. Natomiast w myśl art. 283 ust. 2 niezwłocznie po postawieniu zarzutów prokurator wykonuje jedną z następujących czynności: 1) zamyka postępowanie karne; 2) kieruje do sądu wnioski o uwolnienie danej osoby od odpowiedzialności karnej; 3) kieruje do sądu akt oskarżenia, wnioski o zastosowanie przymusowego leczenia lub środków poprawczych wobec danej osoby. Zob. V. Kovalenko, V. Kibenko, Forensic classification of intentional murders..., s. 239.

¹⁸ V. Kovalenko, V. Kibenko, Forensic classification of intentional murders..., s. 239.

2. Systematyka przestępstw zabójstwa w k.k. Ukrainy

Kodeks ukraiński wyróżnia następujące rodzaje przestępstw zabójstwa: zabójstwo w typie podstawowym (art. 115 ust. 1), zabójstwo w typach kwalifikowanych (art. 115 ust. 2, art. 112, art. 348, art. 348¹, art. 379, art. 400, art. 404 ust. 5, art. 438 ust. 2, art. 443), zabójstwo popełnione w stanie silnego wzburzenia emocjonalnego (art. 116), dzieciobójstwo (art. 117) oraz zabójstwo w związku z przekroczeniem granic obrony koniecznej lub środków niezbędnych do zatrzymania osoby, która popełniła przestępstwo (art. 118). Artykuły 115–118 k.k. Ukrainy znajdują się w rozdziale II części szczególnej, który zatytułowany jest „Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu osoby”¹⁹. Umieszczenie tych regulacji bezpośrednio po rozdziale I, w którym stypizowane są przestępstwa przeciwko podstawom bezpieczeństwa narodowego Ukrainy²⁰ (w tym zamach na życie najważniejszych osób w państwie – art. 112) pokazuje, że dla ukraińskiego prawodawcy życie i zdrowie pojedynczego człowieka są wartościami niemal najważniejszymi w społeczeństwie. Art. 348 i art. 348¹ znajdują się w rozdziale XV części szczególnej – „Przestępstwa przeciwko powadze władz państwowych, organów samorządu terytorialnego i stowarzyszeń obywateli oraz przestępstwa przeciwko dziennikarzom”²¹, art. 379 i art. 400 – w rozdziale XVIII – „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości”²², art. 404 – w rozdziale XIX – „Przestępstwa przeciwko ustanowionemu porządkowi pełnienia służby wojskowej (przestępstwa wojskowe)”²³, a art. 438 i art. 443 – w rozdziale XX – „Przestępstwa przeciwko pokojowi, bezpieczeństwu ludzkości i porządkowi prawa międzynarodowego”²⁴.

3. Przestępstwo zabójstwa w typie podstawowym

Zabójstwo w typie podstawowym zostało określone w art. 115 ust. 1 ukraińskiego Kodeksu karnego. Zgodnie z tym przepisem, umyślne, bez-

¹⁹ Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

²⁰ Злочини проти основ національної безпеки України.

²¹ Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів.

²² Кримінальні правопорушення проти правосуддя.

²³ Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення).

²⁴ Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

prawne spowodowanie śmierci innej osoby jest zagrożone karą pozbawienia wolności na czas od 7 do 15 lat²⁵. Z uwagi na ustawowe zagrożenie karą, przestępstwo to zalicza się do szczególnie ciężkich przestępstw, którymi są czyny zabronione, za które główną karą jest grzywna powyżej 25 tysięcy niepodlegających opodatkowaniu dochodów minimalnych, kara pozbawienia wolności powyżej 10 lat (chodzi o górną granicę ustawowego zagrożenia za dane przestępstwo²⁶) lub kara dożywotniego pozbawienia wolności (art. 12 ust. 6 k.k. Ukrainy). Ma to znacznie m.in. w kontekście terminu przedawnienia karalności, który w tym wypadku wynosi 15 lat od czasu popełnienia przestępstwa (art. 49 ust. 1 pkt 5 k.k. Ukrainy). Zabójstwo w typie podstawowym jest przestępstwem umyślnym, przy czym w grę wchodzi zarówno zamiar bezpośredni, jak i pośredni²⁷. Unormowanie dotyczące zabójstwa na gruncie ukraińskiego k.k. jest tym samym niemalże tożsame z polskim art. 148 § 1 k.k. Różnica tkwi w wyraźnym wyeksponowaniu w znamionach umyślności oraz bezprawności zachowania sprawcy, niemniej obie te cechy są oczywiste także na tle polskiej regulacji. Istotna zaś różnica istnieje w ustawowym zagrożeniu karą. O ile bowiem typ podstawowy zabójstwa w Polsce zagrożony jest karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8, karą 25 lat pozbawienia wolności, ale także karą dożywotniego pozbawienia

²⁵ W niniejszym opracowaniu nacisk został położony na analizę zmodyfikowanych typów przestępstwa zabójstwa, gdyż to one są najciekawsze z punktu widzenia polskiego prawnika, w związku z czym w zakresie szerszego omówienia znamion typu podstawowego odsyłamy do literatury ukraińskiej: В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів, Хмельницький 2012, s. 56–160; Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів, Львів 2010, s. 43–107. (rozprawa doktorska, <http://dspace.lvdvvs.edu.ua/bitstream/1234567890/222/1/makovetcka%20dus.pdf>, dostęp: 8 kwietnia 2022 r.), a także В. В. Сташис, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013, s. 17–28.

²⁶ O. Gorbata, Klasyfikacja przestępstw według nowego kodeksu karnego Ukrainy, *Annales Universitatis Mariae-Curie Skłodowska Lublin-Polonia*, Sectio G, vol. L/LI, 2003/2004, s. 43.

²⁷ Zob. В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 159–160 oraz Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 106. Zamiar bezpośredni (*прямий умисел*) zachodzi wtedy, gdy sprawca był świadomy społecznie niebezpiecznego charakteru swojego czynu (działania albo zaniechania), przewidywał jego społecznie niebezpieczne konsekwencje i chciał, aby wystąpiły, natomiast zamiar pośredni (*непрямий умисел*) – wtedy, gdy sprawca był świadomy społecznie niebezpiecznego charakteru swojego czynu (działania albo zaniechania), przewidywał jego społecznie niebezpieczne konsekwencje i chociaż ich nie chciał, to świadomie dopuszczał ich wystąpienie (art. 23 ust. 2 i 3 k.k. Ukrainy).

wolności, o tyle ukraińska regulacja przewiduje za ten czyn zabroniony jedynie karę pozbawienia wolności na okres maksymalnie 15 lat (minimum 7). Być może fakt ten wynika z tego, że ukraiński k.k. typizuje zdecydowanie większą liczbę typów kwalifikowanych zabójstwa, w przypadku których kara dożywotniego pozbawienia wolności została przewidziana w sankcji. Bardziej kazuistyczne uregulowanie typów kwalifikowanych zabójstwa sprawia, że typ podstawowy może tym samym w praktyce obejmować nieco węższą grupę przypadków niż ma to miejsce na gruncie polskich unormowań. I tak jednak udział zabójstw w typie podstawowym w ogólnej liczbie rejestrowanych w Ukrainie zabójstw umyślnych wszystkich rodzajów jest oczywiście dominujący: w 2002 r. wynosił 80,5%, w latach 2004–2008 – 75%, a w latach 2013–2019 – 88%²⁸.

4. Przestępstwo zabójstwa w typach kwalifikowanych

Ukraiński kodeks karny przewiduje znaczną liczbę typów kwalifikowanych zabójstwa²⁹. W pierwszym rzędzie należy zwrócić uwagę na przypadki uregulowane w art. 115 ust. 2 k.k. Ukrainy. Kazuistyczne unormowanie tego przepisu określa 14 typów kwalifikowanych, wśród których znajdują się:

- 1) zabójstwo dwóch lub więcej osób³⁰;
- 2) zabójstwo małoletniego dziecka³¹ lub kobiety, co do której sprawca ma świadomość, że jest w ciąży³²;

²⁸ О. Л. Старко, *Особливості...*, s. 275.

²⁹ Na temat kwalifikowanych typów przestępstwa zabójstwa w k.k. Ukrainy zob. szerzej: В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, *Умисні вбивства...*, s. 161–230 oraz Н. Є. Маковецька, *Умисні вбивства...*, s. 108–152 (rozprawa doktorska, <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/222/1/makovetcka%20dus.pdf>, dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

³⁰ Istotne jest istnienie jednego (z góry powziętego) zamiaru zabicia więcej niż jednej osoby, natomiast zamiar ten może być realizowany z przerwami. Dla kwalifikacji zabójstwa z tego przepisu nie ma znaczenia, jaką motywacją kierował się sprawca, a także czy ta sama motywacja odnosiła się do zabicia poszczególnych osób. Zob. uchwała Plenum Sądy Najwyższego Ukrainy z dnia 7 lutego 2003 r. Nr 2 – O praktyce sądowej w sprawach o przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, pkt 5 (Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи; tekst dostępny na stronie Rady Najwyższej Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>; dalej jako: uchwała Plenum SN Ukrainy 2003). Wspomniana uchwała uchyliła uchwałę Plenum SN Ukrainy z dnia 1 kwietnia 1994 r. w tym samym przedmiocie. Zwiększona społeczna szkodliwość tego typu kwalifikowanego w relacji do zabójstwa w typie podstawowym tkwi w jego stronie podmiotowej – zob. В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, *Умисні вбивства...*, s. 178 oraz Н. Є. Маковецька, *Умисні вбивства...*, s. 118.

- 3) zabójstwo zakładnika lub innej osoby uprowadzonej³³;
- 4) zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem³⁴;
- 5) zabójstwo popełnione w sposób zagrażający życiu wielu osób³⁵;

³¹ Chodzi o dziecko w wieku do 14 lat. Zob. V. Hryshchuk, Prawno-karna ochrona i realizacja praw dziecka na Ukrainie, Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie, t. XII, 2019, nr 2, s. 135; В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 186 oraz Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 123–124; uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 6 oraz art. 31 ust. 1 ukraińskiego kodeksu cywilnego z dnia 16 stycznia 2003 r. (Цивільний кодекс України, Відомості Верховної Ради України, 2003, № 40–44, ст. 356, tekst dostępny na stronie Rady Najwyższej Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>).

³² W literaturze wskazuje się, że stopień zaawansowania ciąży nie ma znaczenia dla możliwości przypisania sprawcy tego typu zabójstwa, natomiast konieczne jest to, aby sprawca obejmował umyślnością stan, w którym znajduje się kobieta – В. В. Сташис, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України..., s. 29.

³³ Kwalifikacja z tego przepisu jest niezależna od tego, czy zabójca był zaangażowany w popełnienie przestępstwa z art. 147 k.k. Ukrainy (wzięcie lub przetrzymywanie zakładnika). Jeśli jednak był w nie zaangażowany, to jego zachowanie powinno być kwalifikowane z art. 115 ust. 2 pkt 3 oraz art. 147 ust. 2 k.k. Ukrainy (ten drugi przepis określa typ kwalifikowany wzięcia lub przetrzymywania zakładnika, polegający na spowodowaniu takim czynem poważnych konsekwencji). Zob. uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 7.

³⁴ Szczególne okrucieństwo jest w zasadzie rozumiane podobnie jak na gruncie polskiego k.k. W literaturze ukraińskiej zwraca się uwagę na trudności w stosowaniu tego przepisu z uwagi na podwójnie ocenny charakter znamion (okrucieństwo i to szczególne) – zob. В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 194 oraz Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 130. Warto podkreślić, że zabójstwo połączone ze zbezczeszczeniem zwłok uznane zostało w uchwale Plenum SN za szczególnie okrutne (*ibidem*, pkt 8). Takie podejście zostało skrytykowane już na gruncie uchwały Plenum SN Ukrainy z dnia 1 kwietnia 1994 r., w której podobnie zdefiniowano szczególne okrucieństwo. Podniesiono bowiem w doktrynie, że zbezczeszczenie zwłok to zachowanie podjęte po zaistnieniu skutku w postaci śmierci człowieka, a więc po dokonaniu przestępstwa zabójstwa. Zob. poglądy przywołane w: Я. Г. Смілянський, Обстановка вчинення умисного вбивства з особливою жорстокістю, Форум права 2010, nr 4, s. 835. Sam Я. Г. Смілянський podzielił jednak pogląd wyrażony przez Plenum SN, wskazując, że sprawca, który zbezczeszcza zwłoki może w ten sposób chcieć spowodować szczególne cierpienia psychiczne u bliskich ofiary (Я. Г. Смілянський, Обстановка..., s. 836). Należy zauważyć, że zabójstwo noszące znamiona typu uprzywilejowanego (zabójstwo w afekcie – art. 116, dzieciobójstwo – art. 117 lub zabójstwo popełnione w związku z przekroczeniem granic obrony koniecznej lub środków niezbędnych do zatrzymania osoby – art. 118 k.k. Ukrainy) powinno być kwalifikowane z odpowiednich przepisów określających dany typ, nawet jeśli zostało popełnione ze szczególnym okrucieństwem (uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 8).

³⁵ Chodzi o przypadki, w których sprawca popełnia zabójstwo w sposób powodujący realne zagrożenie dla innych osób, przy czym okoliczność ta musi być objęta umyślnością. W grę mogą wchodzić np. sytuacje zabójstwa z użyciem materiałów wybuchowych, czy też z użyciem broni palnej, jeśli w danych okolicznościach powoduje to realne zagrożenie.

- 6) zabójstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści³⁶;
- 7) zabójstwo z pobudek chuligańskich³⁷;
- 8) zabójstwo osoby lub osoby jej najbliższej w związku z pełnieniem przez tę osobę obowiązków służbowych lub funkcji publicznej³⁸;
- 9) zabójstwo popełnione w celu ukrycia lub ułatwienia popełnienia innego przestępstwa³⁹;
- 10) zabójstwo w związku ze zgwałceniem lub przemocą seksualną⁴⁰;

nie względem innych osób. Zob. В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 198–199 oraz Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 131–132.

³⁶ Chodzi tu o korzyść materialną dla siebie lub kogoś innego, polegającą w szczególności na uzyskaniu pieniędzy, kosztowności, papierów wartościowych, praw majątkowych, uniknięciu wydatków czy zwolnieniu z długu. Nie ma znaczenia, czy sprawca osiągnął korzyść, którą chciał uzyskać w wyniku zabójstwa, ani też to, czy motyw osiągnięcia korzyści powstał przed, czy w trakcie popełnienia przestępstwa. W przypadku zabójstwa popełnionego w związku z rozbojem czyn sprawcy powinien być kwalifikowany z art. 115 ust. 2 pkt 6 oraz art. 187 ust. 4 k.k. Ukrainy. Zob. В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 223; Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 147; uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 10, a także orzeczenie SN Ukrainy z dnia 4 kwietnia 2019 r., Nr 210/2789/15-k (https://protocol.ua/ua/vs_kks_pri_vchinenni_1, dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

³⁷ Chuligańskie pobudki zabójstwa zostały opisane w uchwale Plenum SN Ukrainy 2003 (pkt 11) w sposób podobny do charakterystyki występku o charakterze chuligańskim zawartej w art. 115 § 21 polskiego k.k. Zob. В. К. Грищук, Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 224 oraz Н. Є. Маковецька, Умисні вбивства..., s. 148. We wspomnianej uchwale stwierdzono ponadto, że kwalifikacji z omawianego przepisu nie podlega zabójstwo popełnione podczas kłótni lub bójki wszczętej przez samą ofiarę, a także zabójstwo popełnione z zazdrości, zemsty lub innych motywów wynikających z relacji osobistych, nawet jeśli doszło przy tym do naruszenia porządku publicznego.

³⁸ Odpowiedzialność na podstawie tego przepisu ma miejsce, jeśli zabójstwo zostało popełnione w celu zapobieżenia lub powstrzymania zgodnej z prawem czynności porządkowej związanej z wykonywaniem jego obowiązków, bądź z zemsty za wykonanie takiej czynności, niezależnie od tego, jaki czas upłynął od jej realizacji (uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 12). Katalog osób najbliższych (a dokładniej bliskich krewnych i członków rodziny) zawarty jest w art. 3 ust. 1 pkt 1 k.p.k. Ukrainy.

³⁹ Nie ma znaczenia, czy sprawca współdziałał w popełnieniu przestępstwa, które ma być ukryte. Nieistotne jest również, czy przestępstwo, którego popełnienie miało być ułatwione przez zabójstwo, zostało ostatecznie popełnione, czy nie. Zob. uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 13.

⁴⁰ Chodzi o zabójstwo popełnione podczas dopuszczania się przestępstwa seksualnego z art. 152 lub art. 153 k.k. Ukrainy albo bezpośrednio po tym. Zabójstwo dokonane później, w celu ukrycia takiego przestępstwa powinno być kwalifikowane z art. 115 ust. 2 pkt 9 k.k. Ukrainy. Zob. uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 14. Art. 152 przewiduje odpowiedzialność za dopuszczenie się aktów seksualnych połączonych z penetracją ciała ofiary bez jej dobrowolnej zgody (zwałcenie), natomiast art. 153 penalizuje dokonywanie bez dobrowolnej zgody ofiary jakichkolwiek aktów przemocy o charakterze seksualnym, niezwiązanych z penetracją ciała (przemoc seksualna). Szerzej na temat tego zagadnienia zob. w: О. О. Дудоров, Умисне вбивство, поєднане зі

- 11) zabójstwo na zlecenie⁴¹;
- 12) zabójstwo popełnione przez grupę osób w związku z zawartym wcześniej porozumieniem⁴²;
- 13) zabójstwo popełnione przez osobę, która wcześniej popełniła zabójstwo inne niż zabójstwo przewidziane w art. 116–118 kodeksu⁴³;

зґвалтуванням: Питання кваліфікації та вдосконалення кримінального закону, Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка 2016, nr 4, s. 77–92 oraz wskazana tam literatura.

⁴¹ Zlecenie może mieć charakter nakazu, polecenia bądź umowy, w której wykonawca zobowiązuje się zabić człowieka, a zlecający zobowiązuje się spełnić na rzecz sprawcy świadczenie o charakterze materialnym (np. zapłata wynagrodzenia, przeniesienie praw, zwolnienie z długu) lub niematerialnym (świadczenie niezwiązane bezpośrednio z interesami majątkowymi sprawcy) albo zaniechać jakiejś czynności. Jeśli zlecenie przybrało formę umowy, to kwalifikacja z omawianego przepisu jest uzasadniona niezależnie od tego, kiedy zlecający spełnił swoją obietnicę (przed czy po zabójstwie), a także, czy w ogóle zlecający wykonał swój obowiązek. W przypadku, gdy zabójca na zlecenie działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, jego zachowanie powinno być kwalifikowane jednocześnie z art. 115 ust. 2 pkt 6 i 11 k.k. Ukrainy. Jeśli zlecenie opiewało na spowodowanie uszczerbku na zdrowiu, a wykonawca dopuścił się zabójstwa, to – zgodnie z zasadą odpowiedzialności indywidualnej – zlecający odpowie za współudział w przestępstwie spowodowania uszczerbku na zdrowiu, a wykonawca za zabójstwo. Zob. uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 15.

⁴² Przestępstwo uważa się za popełnione przez grupę osób w związku z zawartym wcześniej porozumieniem, jeśli zostało popełnione przez kilka (dwie albo więcej) osób, które z góry, tj. przed realizacją przestępstwa, zgodziły się popełnić je wspólnie (art. 28 ust. 2 k.k. Ukrainy). Odpowiedzialność na podstawie art. 115 ust. 2 pkt 12 k.k. Ukrainy ponoszą również osoby, które nie spowodowały bezpośrednio śmierci pokrzywdzonego, ale realizując wspólny zamiar zabójstwa wykonały czynności, które grupa uznała za niezbędne do realizacji zamiaru, np. użyły przemocy na początku ataku, by doprowadzić pokrzywdzonego do stanu bezbronności, udzielanie pomocy osobie bezpośrednio powodującej śmierć (w formie porady lub przekazania broni itp.) bądź obserwowanie pokrzywdzonego lub innych osób bezpośrednio przed zabójstwem lub w czasie jego popełniania w celu umożliwienia realizacji wspólnego zamiaru. Pod omawiany przepis podpadnie również zabójstwo popełnione przez zorganizowaną grupę (definicja takiej grupy zawarta jest w art. 28 ust. 3 k.k. Ukrainy) oraz organizację przestępczą (art. 28 ust. 4 k.k. Ukrainy). Zob. uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 16.

⁴³ Może tu wejść w grę popełnienie zabójstwa w typie podstawowym albo kwalifikowanym z art. 115 k.k. Ukrainy, a także zabójstwa określonego w przepisach umieszczonych w innych rozdziałach kodeksu. Odpowiedzialność za omawiany rodzaj zabójstwa jest niezależna od tego, czy sprawca był skazany za poprzednie zabójstwo, czy dopuścił się przestępstwa w formie przygotowania, usiłowania lub dokonania, a także czy był sprawcą bądź współdziałającym w popełnieniu przestępstwa. Jednakże kwalifikacja z art. 115 ust. 2 pkt 13 k.k. Ukrainy jest wyłączona, jeśli doszło do zatarcia skazania za poprzednie zabójstwo bądź też do przedawnienia karalności poprzedniego zabójstwa z mocy prawa lub decyzji sądu (kwestię przedawnienia karalności szczególnie ciężkiego przestępstwa, za które grozi kara dożywotniego pozbawienia wolności rozstrzyga sąd – art. 49 ust. 4 k.k. Ukrainy). Zob. uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 17. Jeśli

14) zabójstwo z powodu rasowej, narodowościowej lub religijnej nietolerancji⁴⁴.

Jeśli chodzi o rozmiary tego typu przestępczości w Ukrainie, to należy wskazać, że latach 1997–2001 zarejestrowano: 1421 zabójstw popełnionych w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (6,1% wszystkich zabójstw tym okresie), 664 zabójstwa dwóch lub więcej osób (2,9% wszystkich zabójstw), 504 zabójstwa popełnione przez grupę osób (2,2% wszystkich zabójstw), 251 zabójstw ze szczególnym okrucieństwem (1,1% wszystkich zabójstw), 133 zabójstwa w związku ze zgwałceniem lub przemocą seksualną (0,6% wszystkich zabójstw) oraz 126 zabójstw na zlecenie (0,5% wszystkich zabójstw w tym okresie). W latach 2004–2008 zarejestrowano 3391 zabójstw w typach kwalifikowanych, w tym: 945 zabójstw popełnionych w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (5,9% wszystkich zabójstw w tym okresie), 625 zabójstw dwóch lub więcej osób (3,9% wszystkich zabójstw), 554 zabójstwa popełnione przez grupę osób (3,5% wszystkich zabójstw), 271 zabójstw popełnionych przez osobę, która wcześniej popełniła zabójstwo (1,7% wszystkich zabójstw) oraz 218 zabójstw ze szczególnym okrucieństwem (1,4% wszystkich zabójstw). Z kolei w latach 2013–2019 zarejestrowano 5511 zabójstw z art. 115 ust. 2 k.k. Ukrainy (11,5% wszystkich zabójstw w tym okresie). Największy udział w tej liczbie miały następujące rodzaje zabójstw: zabójstwa dwóch lub więcej osób (25%), zabójstwa popełnione przez grupę osób (16,4%), zabójstwa popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (14,6%), zabójstwa popełnione przez osobę, która wcześniej popełniła zabójstwo (10,2%), zabójstwa małoletniego dziecka lub kobiety w ciąży (8,7%), zabójstwa ze szczególnym okrucieństwem (3,1%). We wskazanym okresie sporadycznie zdarzały się zabójstwa zakładników (0,3% wszystkich zabójstw kwalifikowanych) oraz zabójstwa z powodu rasowej, narodowościowej lub religijnej nietolerancji (tylko 2 przestępstwa)⁴⁵.

Wskazane wyżej rodzaje zabójstw są zagrożone karą pozbawienia wolności na okres od dziesięciu do piętnastu lat lub karą dożywotniego pozbawienia wolności z przypadkiem mienia w przypadku przewidzianym

sprawca za poprzednie zabójstwo nie został skazany z uwagi na niepoczytalność, to wyłączona jest możliwość przyjęcia omawianego typu kwalifikowanego – zob. O. Gorpyniuk, V. Kovalenko, Y. Ponomarenko, V. Tiutiugin, O. Kharytonova, Zbieg przestępstw w prawie karnym Ukrainy, *Annales Universitatis Mariae-Curie Skłodowska Lublin-Polonia, Sectio G*, vol. LX, 2, 2013, s. 74.

⁴⁴ W przypadku, gdy czyn sprawcy wyczerpuje więcej niż jedno znamię kwalifikujące okoliczność ta powinna być wzięta pod uwagę przy wymiarze kary – zob. uchwała Plenum SN Ukrainy 2003, pkt 18.

⁴⁵ О. Л. С т а р к о, Особливості..., s. 275–276.

w pkt 6 ust. 2 niniejszego artykułu (a więc w przypadku zabójstwa motywowanego chęcią uzyskania korzyści). Swoistym polskim odpowiednikiem powyższych rozwiązań jest art. 148 § 2 i 3 k.k. Zwraca uwagę, iż niektóre typy kwalifikowane zabójstwa występujące w polskim systemie prawnym zostały wyraźnie także określone w ukraińskim k.k., przy czym niekiedy występują między nimi pewne odmienności.

I tak, w k.k. Ukrainy mówi się o zabójstwie dwóch lub więcej osób, natomiast w art. 148 § 3 k.k. o zabójstwie jednym czynem więcej niż jednej osoby. Jak była mowa wcześniej, zgodnie z uchwałą Plenum SN Ukrainy z 2003 r. zamiar zabójstwa więcej niż jednej osoby może być realizowany z przerwami, co oznacza, że – odmiennie niż w prawie polskim – nie musi to być jeden czyn. Oprócz tego, w ukraińskim k.k. stanowi się o zabójstwie nie tylko osoby pełniącej funkcję publiczną lub wykonującej obowiązki służbowe (popelnionym w związku z jej działalnością), ale dodatkowo także osoby dla niej najbliższej. Na gruncie polskiego unormowania mowa natomiast o zabójstwie funkcjonariusza publicznego popelnionym podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego (art. 148 § 3 *in fine* k.k.)⁴⁶. Zwraca uwagę tym samym fakt, że w Ukrainie ten typ kwalifikowany jest szerzej ujęty. Objęcie ramami tego przepisu także osób najbliższych dla osób pełniących funkcje publiczne czy wykonujących obowiązki służbowe jest zabiegiem dość interesującym i być może wartym rozważenia także na gruncie polskich rozwiązań. Nie można bowiem wykluczyć sytuacji, że sprawca, chcąc bądź to zemścić się na funkcjonariuszu publicznym, bądź to wymóc na nim określone zachowanie dopuści się zamachu nakierowanego na życie osoby dla niego najbliższej.

Ponadto, ukraińskie rozwiązanie jest w pewnym zakresie bardziej precyzyjne w odniesieniu do unormowania dotyczącego ponownego zabójstwa. Ukraiński ustawodawca wyraźnie wskazał, iż chodzi o wcześniejsze popełnienie zabójstwa innego niż określonego w art. 116–118 (a więc z wyłączeniem skazania za zabójstwo w afekcie, dzieciobójstwo oraz zabójstwo w związku z przekroczeniem granic obrony koniecznej lub środków niezbędnych do zatrzymania osoby). W polskich rozwiązaniach mowa natomiast jest o wcześniejszym prawomocnym skazaniu ogólnie za zabójstwo (art. 148 § 3 k.k.). Abstrahując w tym miejscu od sporu dotyczącego tego, czy okoliczność ta tworzy odrębny typ kwalifi-

⁴⁶ Na marginesie należy zauważyć, że wskazane polskie rozwiązanie ma swego rodzaju odpowiednik także na gruncie art. 348 k.k. Ukrainy.

kowy zabójstwa, czy też stanowi dyrektywę wymiaru kary⁴⁷, należy zwrócić uwagę na pojawiające się niekiedy wątpliwości, czy chodzi o wcześniejsze skazanie za jakiegokolwiek zabójstwo, czy też tylko za zabójstwo w typie podstawowym, względnie kwalifikowanym. W doktrynie wskazuje się, że literalne brzmienie przepisu wskazuje na fakt uprzedniego skazania za jakiegokolwiek typ zabójstwa⁴⁸, niemniej w orzecznictwie przyjęto, iż wcześniejsze, prawomocne skazanie za zabójstwo, stanowiące podstawę obostrzenia odpowiedzialności karnej na podstawie art. 148 § 3 k.k., nie obejmuje uprzedniego, prawomocnego skazania za zabójstwo typu uprzywilejowanego⁴⁹. Wskazane rozbieżności mogłyby zostać rozstrzygnięte poprzez modyfikację polskiego unormowania na kształt przewidziany w k.k. Ukrainy.

Różnice są również dostrzegalne, jeśli idzie o typ kwalifikowany zabójstwa wyodrębniony w oparciu o związek z innym przestępstwem. Z jednej strony rozwiązanie ukraińskie jest nieco węższe, gdyż literalnie pomija ono związek z rozbojem, z drugiej jednak strony w k.k. Ukrainy mowa jest także o zabójstwie innej osoby uprowadzonej (a nie tylko zakładnika). Nie sposób także pominąć, faktu, że odrębnym jeszcze typem kwalifikowanym jest zabójstwo popełnione w celu ukrycia lub ułatwienia popełnienia innego przestępstwa. Na tym tle widać swego rodzaju nachodzenie na siebie niekiedy poszczególnych typów, co jest jednym z mankamentów takiej kazuistyki. Polskie unormowanie jest tym samym nieco bardziej przejrzyste, co nie oznacza, że bardziej adekwatne. Pozostaje bowiem pytanie, dlaczego jako okoliczności kwalifikujące są wskazane jedynie przypadki związku zabójstwa z wzięciem zakładnika (ale już nie jego przetrzymywaniem), zgwałceniem lub rozbojem, a nie także innymi poważnymi przestępstwami, których natura pozwala na wyobrażenie sobie istnienia ich związku z umyślnym pozbawieniem życia drugiego człowieka (np. tzw. pedofilia – art. 200 § 1 k.k., czy też bezprawne pozbawienie wolności – art. 189 k.k., szczególnie § 2–3).

Ukraiński ustawodawca bardziej kazuistycznie normuje także typy kwalifikowane wyodrębnione w oparciu o motywację sprawcy zabójstwa. W polskim k.k. mowa ogólnie o motywacji zasługującej na szczególne potępienie (art. 148 § 2 pkt 3 k.k.), natomiast w ukraińskim k.k. wyodręb-

⁴⁷ Szerzej na ten temat zob. R. Kokot, (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Legalis 2021, art. 148, tezy 175–182.

⁴⁸ M. Budyn-Kulik, (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2022, art. 148, teza 12; szerzej na ten temat zob. R. Kokot, (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny..., art. 148, tezy 183–185.

⁴⁹ Uchwała SN z dnia 22 listopada 2002 r., sygn. I KZP 41/02, OSNKW 2003, nr 1–2, poz. 4.

nia się motywację w zakresie chęci uzyskania korzyści (art. 115 ust. 2 pkt 6 k.k. Ukrainy), motywację o podłożu rasowym, narodowościowym lub religijnym (art. 115 ust. 2 pkt 14 k.k. Ukrainy), motywację o charakterze chuligańskim⁵⁰ (art. 115 ust. 2 pkt 7 k.k. Ukrainy). Niemniej należy zauważyć, że na tle polskiego rozwiązania powyższe motywacje niekiedy będą mogły być traktowane jako właśnie motywacja zasługująca na szczególne potępienie⁵¹.

W ukraińskim k.k. występują typy kwalifikowane zabójstwa ujęte niemalże identycznie jak ma to miejsce w polskim k.k. Chodzi o zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem (art. 148 § 2 pkt 1 polskiego k.k. oraz art. 115 ust. 2 pkt 4 k.k. Ukrainy⁵²) oraz zabójstwo w związku ze zgwałceniem lub przemocą seksualną (art. 148 § 2 pkt 2 polskiego k.k. oraz art. 115 ust. 2 pkt 10 k.k. Ukrainy). Są wreszcie takie typy kwalifikowane, które nie znajdują swojego bezpośredniego odpowiednika na tle polskich uregulowań. Chodzi w tym miejscu o: zabójstwo małoletniego dziecka lub kobiety ciężarnej, zabójstwo popełnione w sposób zagrażający życiu wielu osób (w tym wypadku niektóre jego postaci mogłyby w polskim porządku prawnym podlegać kwalifikacji jako zabójstwo z użyciem materiałów wybuchowych – art. 148 § 2 pkt 4 k.k.), zabójstwo popełnione w celu ukrycia lub ułatwienia popełnienia innego przestępstwa, zabójstwo na zlecenie, zabójstwo popełnione przez grupę osób w związku z zawartym wcześniej porozumieniem. Te postaci zabójstwa w polskim systemie prawnym kwalifikowane byłyby jako zabójstwa w typie podstawowym

⁵⁰ Chuligaństwo jest odrębnie penalizowane w art. 296 ukraińskiego k.k. Zgodnie z tym przepisem polega ono na poważnym zakłóceniu porządku publicznego z powodu jawnego lekceważenia społeczeństwa, któremu towarzyszy szczególna zuchwałość lub cynizm.

⁵¹ I tak, przykładowo, Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z dnia 20 października 2016 r. (sygn. II AKa 119/16, Legalis nr 1611929) uznał, że w sytuacji, gdy motywem zabójstwa jest chęć zdobycia pieniędzy, a zatem chęć zysku (mniej istotne jak dużego), której zaspokojeniu zgodnie z zamysłem sprawcy, służyć ma unicestwienie dobra prawnego podlegającego najwyższej ochronie, a zatem gdy w grę wchodzi krzywda w wymiarze nieodwracalnym, jaką jest śmierć człowieka, to nie ulega wątpliwości, iż tego rodzaju motywacja zasługuje na szczególne potępienie. Z kolei Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z 29 września 2004 r. (sygn. II AKa 275/04, Legalis nr 67930) stwierdził, że usprawiedliwienie zabójstwa potrzebą wyeliminowania ze społeczeństwa ludzi należących w ocenie sprawcy do „drugiej kategorii” wyraża motywację zasługującą na szczególne potępienie i kwalifikacja takiego zabójstwa z art. 148 § 2 pkt 3 k.k. przepisu jest trafna.

⁵² Jako przykłady szczególnego okrucieństwa na gruncie ukraińskiej doktryny prawa karnego wskazuje się m.in. zabójstwo przez spalenie, stosowanie tortur wobec ofiary, czy też zabójstwo z użyciem trucizny powodującej cierpienia ofiary – zob. В. В. Сташис, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України..., s. 30–31.

(przy braku okoliczności dodatkowych świadczących np. o szczególnym okrucieństwie czy motywacji zasługującej na szczególne potępienie), zaś ich cechy byłyby zapewne uwzględniane jako okoliczności obciążające przy wymiarze kary na zasadach ogólnych. Niemniej należy zauważyć, że z punktu widzenia stopnia społecznej szkodliwości czynu i samej racjonalizacji typizacji kwalifikowanych rodzajów zabójstwa jako interesujące jawi się istnienie w Ukrainie typu w postaci zabójstwa małoletniego dziecka (jak już wcześniej wspomniano – w wieku do 14 lat) lub kobiety ciężarnej oraz zabójstwa na zlecenie⁵³. Niemniej wątpliwości, jakie budziłyby ewentualne ich przeniesienie na grunt polskiego ustawodawstwa odnoszą się w głównej mierze do kwestii zbytnej kazuistyki. Węższe uregulowanie typów kwalifikowanych nie oznacza w żadnym razie słabszej ochrony karnoprawnej życia człowieka na gruncie polskiego prawa karnego w relacji do rozwiązań ukraińskich. Jak bowiem zaznaczono wcześniej, typy kwalifikowane zabójstwa w Polsce, jeśli chodzi o górną granicę ustawowego zagrożenia karą, są zrównane z typem podstawowym. Inaczej jest natomiast w porządku prawnym Ukrainy, gdzie za typ podstawowy, w odróżnieniu od typów kwalifikowanych, nie przewiduje się możliwości stosowania kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Poza wskazanymi wyżej typami kwalifikowanymi zabójstwa, ustawodawca ukraiński określa zmodyfikowane jego typy także w innych przepisach kodeksu karnego.

I tak, w art. 112 k.k. Ukrainy stypizowane zostało przestępstwo zamachu na życie Prezydenta Ukrainy oraz na inne osoby wskazane w tym

⁵³ W rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, który został skierowany do Sejmu 22 lutego 2022 r. (Sejm RP IX kadencji, druk nr 2024, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf>, dostęp: 8 kwietnia 2022 r.) zaproponowano dodanie art. 148a w brzmieniu: „§ 1. Kto przyjmuje zlecenie zabójstwa człowieka w zamian za udzieloną lub obiecaną korzyść majątkową lub osobistą, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 15. § 2. Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1, kto przed wszczęciem postępowania karnego ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw osobę lub osoby zlecające zabójstwo oraz istotne okoliczności popełnionego czynu”. Ustawa nowelizująca k.k. została uchwalona przez Sejm w dniu 7 lipca 2022 r. Uchwałą z dnia 4 sierpnia 2022 r. ustawa ta została odrzucona przez Senat. Podobnie brzmiący przepis (różnica była w § 2) zawierała ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, której niekonstytucyjność stwierdził Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 14 lipca 2020 r. (Kp 1/19, OTK ZU 2020, nr A, poz. 36). Propozycja ta została (słusznie) podana w wątpliwość w doktrynie – R. K o k o t, Przestępstwo przyjęcia zlecenia zabójstwa (art. 148a § 1 k.k.) w ujęciu nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 13 czerwca 2019 r., Przegląd Prawa i Administracji 2020, nr CXXII, s. 271–291.

przepisie. Przepis ten umieszczono w rozdziale zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko podstawom bezpieczeństwa narodowego Ukrainy”, a tym samym głównym przedmiotem ochrony jest w tym wypadku porządek konstytucyjny zapewniający samo istnienie Ukrainy jako suwerennego państwa⁵⁴. Wskazuje się także, że przepis ten chroni prawidłowe funkcjonowanie organów władzy publicznej (ustawodawczej, wykonawczej i sądowej), a także partii politycznych. Dodatkowym przedmiotem ochrony jest oczywiście życie osób wymienionych w dyspozycji tego przepisu⁵⁵. W porównaniu do polskiego rozwiązania (art. 134 k.k., rozdział XVIII „Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej”) unormowanie to udziela wzmoczonej ochrony karnoprawnej znacznie szerszej grupie podmiotów. Tym samym chodzi nie tylko o szczególną ochronę życia Prezydenta Ukrainy, ale też innych osób wskazanych w tym przepisie⁵⁶. Z drugiej jednak strony, rozwiązanie to jest nieco węższe niż polski jego odpowiednik, gdyż przepis art. 112 k.k. Ukrainy wyraźnie stanowi, że chodzi jedynie o zamachy na życie osób wymienionych w jego dyspozycji, które zostały podjęte w związku z działalnością państwową lub publiczną tych osób. Ujęcie takie wywołuje pewne wątpliwości w ukraińskiej doktrynie prawa karnego. Dotyczą one kwestii strony podmiotowej tego przestępstwa w zakresie motywacji sprawcy związanej ze wskazanym wyżej ograniczeniem⁵⁷. Art. 134 k.k. Polski nie zawiera w sobie takiego zawężenia. Należy zaznaczyć, że w obu przypadkach, tj. zarówno w Polsce, jak i w Ukrainie przestępstwo to ma charakter formalny, w tym sensie, że dla jego dokonania nie jest konieczne zaistnienie skutku w postaci śmierci osoby chronio-

⁵⁴ A. Polianskyi, O. Polianskyi, Criminal Liability for Crimes Against National Security, Archives of Criminology and Forensic Sciences 2021, nr 1, s. 87.

⁵⁵ В. Я. Тацій, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013, s. 13.

⁵⁶ Wśród osób objętych wzmoczoną ochroną na gruncie tego przepisu, poza Prezydentem Ukrainy, wskazuje się na: Przewodniczącego Rady Najwyższej Ukrainy, deputowanego ludowego Ukrainy, Premiera Ukrainy, członka Gabinetu Ministrów Ukrainy, Przewodniczącego lub członka Sądu Najwyższego Ukrainy, Szefa lub członka Wysokiej Komisji Kwalifikacyjnej Sędziów Ukrainy, szefa lub sędziego Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, Sądu Najwyższego lub Najwyższych Sądów Specjalistycznych, Prokuratora Generalnego, Szefa Narodowego Biura Antykorupcyjnego Ukrainy, Dyrektora Biura Bezpieczeństwa Ekonomicznego Ukrainy, Dyrektora Państwowego Biura Śledczego oraz Komisarza ds. Praw Człowieka Rady Najwyższej Ukrainy, Szefa lub innego członka Izby Obrachunkowej, szefa Narodowego Banku Ukrainy, szefa partii politycznej.

⁵⁷ Р. Л. Чорний, Проблемні питання мети і мотивіву складах злочинів проти основ національної безпеки України, Вісник кримінального судочинства 2019, nr 4, s. 95–97 oraz 99–100.

nej⁵⁸. Za przestępstwo to przewiduje się karę pozbawienia wolności od 10 do 15 lat albo karę dożywotniego pozbawienia wolności z konfiskatą majątku lub bez konfiskaty majątku.

Kolejne typy kwalifikowane zabójstwa w prawie karnym Ukrainy zostały określone w rozdziale XV części szczególnej k.k. Ukrainy zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko powadze władz państwowych, organów samorządu terytorialnego i stowarzyszeń obywateli oraz przestępstwa przeciwko dziennikarzom”, kolejno w art. 348 oraz 348¹. Zgodnie z art. 348 k.k. Ukrainy zabójstwo lub usiłowanie zabójstwa funkcjonariusza organów ścigania albo osoby dla niego najbliższej⁵⁹ w związku z wykonywaniem obowiązków przez tego pracownika, a także członka formacji publicznej działającej na rzecz ochrony porządku publicznego lub żołnierza w związku z ich działalnością dla ochrony porządku publicznego, podlega karze pozbawienia wolności od 9 do 15 lat albo karze dożywotniego pozbawienia wolności. W ukraińskiej doktrynie podnosi się, że społeczna szkodliwość tego czynu tkwi nie tylko w tym, że sprawca godzi w życie drugie człowieka, ale dodatkowo także zakłóca normalne funkcjonowanie organów ścigania⁶⁰. Jak wspomniano we wcześniejszych uwagach, swoistym odpowiednikiem tego typu kwalifikowanego na gruncie polskiego prawa karnego jest przestępstwo określone w art. 148 § 3 k.k. (zabójstwo funkcjonariusza publicznego popełnione podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego). Podkreślenia wymaga fakt, że ukraińskie rozwiązanie jest nieco szersze zakresowo, gdyż obejmuje wzmoczoną ochroną nie tylko samego funkcjonariusza, ale także osoby dla niego najbliższe.

Interesującym rozwiązaniem na gruncie ukraińskiego prawa karnego jest także odrębna penalizacja zabójstwa dziennikarza. Zgodnie z art. 348¹ k.k. Ukrainy zabójstwo lub usiłowanie zabójstwa dziennikarza albo

⁵⁸ W ukraińskiej doktrynie prawa karnego wskazuje się, że przestępstwo z art. 112 k.k. Ukrainy jest dokonane w momencie samego już usiłowania zabójstwa – zob. M. B. Бурак, Злочини проти основ національної безпеки України у політичній сфері, (w:) Актуальні проблеми досудового розслідування. Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 липня 2015 року), Київ 2015, s. 277.

⁵⁹ Jak już wspomniano przy okazji omawiania art. 115 ust. 2 pkt 8 k.k. Ukrainy, katalog osób najbliższych (bliskich krewnych i członków rodziny) zawarty jest w art. 3 ust. 1 pkt 1 k.p.k. Ukrainy.

⁶⁰ Л. В. Дорош, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013, s. 732.

osoby dla niego najbliższej, związane z legalną działalnością zawodową tego dziennikarza, podlega karze pozbawienia wolności na okres od 9 do 15 lat lub karze dożywotniego pozbawienia wolności. Typ ten został wprowadzony na mocy ustawy z dnia 14 maja 2015 r. o zmianie niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących wzmocnienia gwarancji prawnych działalności zawodowej dziennikarzy⁶¹. W ukraińskiej doktrynie prawa karnego zwraca się uwagę na zbędność tego rozwiązania, a to dlatego, że tworzy ono niepotrzebną kazuistykę. Jak się wskazuje, tego rodzaju stany faktyczne mogły być subsumowane pod inny typ kwalifikowany zabójstwa – art. 115 ust. 2 pkt 8 k.k. Ukrainy, a więc zabójstwo osoby lub jej osoby najbliższej w związku z pełnieniem przez tę osobę obowiązków służbowych lub funkcji publicznej. Jednocześnie dostrzega się, że nie jest uzasadnione twierdzenie, iż zabójstwo dziennikarza popełnione w związku z wykonywaniem przez niego obowiązków zawodowych jest bardziej lub mniej społecznie szkodliwe niż zabójstwo osoby określonej w art. 115 ust. 2 pkt 8 k.k. Ukrainy⁶². Nie ma polskiego odpowiednika tego rozwiązania, co wydaje się rozsądnym rozwiązaniem. Niemniej można przyjąć, że w niektórych przypadkach zabójstwo dziennikarza mogłoby być zakwalifikowane jako zabójstwo w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie (np. w zemście za opublikowany artykuł).

Kolejny typ kwalifikowany zabójstwa w prawie karnym Ukrainy został określony w art. 379 k.k. Ukrainy. Stosownie do tego przepisu zabójstwo lub usiłowanie zabójstwa sędziego bądź ławnika⁶³ albo osoby dla nich najbliższej, w związku z ich działalnością związaną z wymiarem sprawiedliwości, jest zagrożone karą pozbawienia wolności na okres od 8 do 15 lat albo karą dożywotniego pozbawienia wolności. Przepis ten jest umieszczony w rozdziale XVIII części szczególnej Kodeksu karnego Ukrainy, zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości”. Jak wskazuje się w ukraińskiej doktrynie związek zabójstwa

⁶¹ Закон України – Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів, Відомості Верховної Ради, 2015, № 29, ст. 264, tekst dostępny na stronie Rady Najwyższej Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-19#n8>.

⁶² Szerzej na temat tej nowelizacji zob. L. Mostepanyuk, On the Need to Amend Chapter XV of the Special Section of the Criminal Code of Ukraine, s. 1–9 (<https://www.naiu.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupcyjnego-zakonodavstva-ukrayini/naukovi-statti-ta-tezi-z-antikorupcyjnoi-tematiki/vidannya-naukovciv/mostepanyuk-lyudmila-on-the-need-to-amend-chapter-xv.pdf>, dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

⁶³ Kodeks karny Ukrainy, odnosząc się do dwóch grup osób uczestniczących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, które nie są sędziami zawodowymi, używa słów народний засідатель oraz присяжний.

z działalnością wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu tego przepisu jest szeroko rozumiany, tj. w grę wchodzi nie tylko sytuacja, gdy do zabójstwa dojdzie w czasie pełnienia przez pokrzywdzonego funkcji związanej ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości, ale także wtedy, gdy zabójstwo nastąpi w innym czasie, byleby tylko było funkcjonalnie powiązane z wykonywaniem obowiązków przez ofiarę. Ponadto, stosowanie art. 379 k.k. Ukrainy jest możliwe tylko wtedy, gdy działania pokrzywdzonego były zgodne z prawem. Jeśli do zabójstwa doszło w związku z jego nielegalną działalnością, w grę wchodzić może odpowiedzialność karna za zabójstwo z art. 115 k.k. Ukrainy⁶⁴. Polski k.k. nie przewiduje analogicznego rozwiązania. Wydaje się, że wykluczona byłaby w tym wypadku kwalifikacja takich stanów faktycznych jako zabójstwa z art. 148 § 3 k.k., a to z uwagi na fakt, że sędzia czy ławnik, choć są funkcjonariuszami publicznymi w rozumieniu art. 115 § 13 k.k., to jednak nie są z zasady osobami pełniącymi obowiązki służbowe związane z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego. Jak bowiem wskazuje się zasadnie w doktrynie, spośród ogółu funkcjonariuszy publicznych wyszczególnionych w art. 115 § 13 k.k. surowszą kwalifikacją z art. 148 § 3 k.k. będzie się obejmowało w głównej mierze zabójstwa funkcjonariuszy publicznych wymienionych w art. 115 § 13 pkt 7 k.k., a więc należących do takich formacji, jak m.in.: Policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, czy też Straż Graniczna⁶⁵. W grę niekiedy mogłaby jednak wchodzić kwalifikacja w oparciu o typ kwalifikowany w postaci zabójstwa zasługującego na szczególne potępienie (np. zabójstwo sędziego w ramach zemsty za wydane orzeczenie) lub też zabójstwa w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem lub rozbojem (np. zabójstwo sędziego w ramach zemsty za wydane orzeczenie w sprawie o któreś z wymienionych przestępstw).

Zbliżonym typem kwalifikowanym do wskazanego powyżej jest zabójstwo obrońcy lub przedstawiciela innej osoby. Zgodnie z art. 400 k.k. Ukrainy zabójstwo lub usiłowanie zabójstwa obrońcy lub przedstawiciela innej osoby albo osoby dla nich najbliższej, pozostające w związku z działalnością w zakresie świadczenia pomocy prawnej, podlega karze

⁶⁴ В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013, s. 864–865.

⁶⁵ V. Konarska-Wrzošek, (w:) V. Konarska-Wrzošek (red.), Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2020, art. 148, teza 12; A. Zoll, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna, t. II, cz. I, Komentarz do art. 117–211a, Warszawa 2017, art. 148, teza 62.

pozbawienia wolności na okres od 8 do 15 lat albo karze dożywotniego pozbawienia wolności. Jak wskazuje się w literaturze ukraińskiej, pokrzywdzonym tym przestępstwem może być: 1) osoba będąca obrońcą w postępowaniu karnym lub karno-administracyjnym, 2) przedstawiciel (przedstawiciel ustawowy) podejrzanego, oskarżonego, pokrzywdzonego, powoda lub pozwanego, a także osoby prawnej w postępowaniu cywilnym, gospodarczym, karnym lub karno-administracyjnym, 3) osoby najbliższe dla osób wskazanych w punktach 1–2⁶⁶. Podobnie jak w przypadku poprzednio wskazanego typu kwalifikowanego nie ma on bezpośredniego odpowiednika na gruncie polskich rozwiązań prawnych.

Dość specyficzny typ kwalifikowany został uregulowany w rozdziale XIX części szczególnej ukraińskiego k.k. – „Przestępstwa przeciwko ustanowionemu porządkowi pełnienia służby wojskowej (przestępstwa wojskowe)”. W art. 404 ust. 1 określono przestępstwo stawiania oporu dowódcy lub innej osobie wykonującej obowiązki służbowe lub zmuszanie tych osób do naruszania obowiązków służbowych. Kolejne ustępy odnoszą się do typów kwalifikowanych tego przestępstwa. I tak, w ust. 2 chodzi o popełnienie tego czynu przez grupę osób, z użyciem broni palnej lub spowodowanie czynem poważnych konsekwencji. W ust. 3 mowa o popełnieniu tego czynu w okresie stanu wyjątkowego, zaś w ust. 4 o popełnieniu go w stanie wojennym lub w warunkach bojowych. Natomiast w ust. 5 stanowi się, tworząc kolejny typ kwalifikowany zabójstwa, że jeśli zachowania określone w ust. 2–4 dotyczyły umyślnego zabójstwa dowódcy lub innej osoby wykonującej obowiązki w zakresie służby wojskowej, to sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 10 do 15 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności. Polski Kodeks karny nie przewiduje odpowiednika tego przestępstwa. Wydaje się jednak, że takie zachowania mogłyby być niekiedy subsumowane pod art. 148 § 3 k.k. jako zabójstwo funkcjonariusza publicznego popełnione podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego. Nie ma bowiem wątpliwości, że żołnierz jest funkcjonariuszem publicznym w rozumieniu art. 115 § 13 k.k., natomiast Siły Zbrojne RP stoją na straży suwerenności i niepodległości państwa oraz jego bezpieczeństwa i pokoju (art. 11 ust. 1 ustawy o obronie Ojczyzny⁶⁷).

Ostatnie dwa typy kwalifikowane zabójstwa w ukraińskim Kodeksie karnym zostały określone w art. 438 ust. 2 i art. 443 (rozdział XX części

⁶⁶ В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України..., s. 909 i 915.

⁶⁷ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. z 2022 r., poz. 655.

szczególnej – „Przestępstwa przeciwko pokojowi, bezpieczeństwu ludzkości i porządkowi prawa międzynarodowego”). I tak, w art. 438 ust. 1 mowa o przestępstwie polegającym na okrutnym traktowaniu jeńców wojennych lub ludności cywilnej, deportacji ludności cywilnej w celu zaprzęgnięcia jej do pracy przymusowej, grabieży skarbów narodowych na okupowanych terytoriach, stosowaniu metod prowadzenia wojny zabronionych przez prawo międzynarodowe lub innym naruszeniu zasad prowadzenia wojny określonych w traktatach międzynarodowych ratyfikowanych przez Radę Najwyższą Ukrainy, a także wydaniu rozkazu do popełnienia takich działań (zachowania takie zagrożone są karą pozbawienia wolności od lat 8 do 12); natomiast, jeśli zachowania takie połączone były z umyślnym pozbawieniem życia innej osoby, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 10 do 15 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności (art. 438 ust. 2 k.k. Ukrainy). Odpowiednikiem tego przepisu w pewnym zakresie na gruncie polskich unormowań jest art. 123 k.k., który penalizuje naruszające prawo międzynarodowe zabójstwa: 1) osób, które składając broń lub nie dysponując środkami obrony poddały się, 2) rannych, chorych, rozbitków, personelu medycznego lub osób duchownych, 3) jeńców wojennych, 4) ludności cywilnej obszaru okupowanego, zajętego lub na którym toczą się działania zbrojne, albo innych osób korzystających w czasie działań zbrojnych z ochrony międzynarodowej (za przestępstwo to grozi kara pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, kara 25 lat pozbawienia wolności albo kara dożywotniego pozbawienia wolności). Ponadto, należy także wspomnieć o art. 118a § 1 pkt 1 polskiego k.k., zgodnie z którym kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji dopuszcza się zabójstwa, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności. W pewnym zakresie w grę może wchodzić także art. 118 § 1 k.k. odnoszący się do przestępstwa ludobójstwa⁶⁸. Wszystkie wyżej wskazane przepisy zawarte są w rozdziale XVI polskiego Kodeksu karnego zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne”. Ostatnim z typów kwalifikowanych zabójstwa jest zabójstwo

⁶⁸ Zgodnie z tym przepisem, kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

określone w art. 443 k.k. Ukrainy. Zgodnie z tym przepisem zabójstwo lub usiłowanie zabójstwa przedstawiciela obcego państwa lub innej osoby objętej ochroną międzynarodową w celu wywarcia wpływu na charakter ich działalności lub działalności państw lub organizacji, które reprezentują, albo w celu wywołania wojny lub innych następstw w zakresie stosunków międzynarodowych, podlega karze pozbawienia wolności na okres od 8 do 15 lat lub karze dożywotniego pozbawienia wolności. Przepis ten nie ma odpowiednika na gruncie polskiego Kodeksu karnego, zaś tego rodzaju stany faktyczne mogłyby być kwalifikowane albo jako zabójstwa w typie podstawowym albo, w niektórych wypadkach, jako typ kwalifikowany, np. z uwagi na motywację zasługującą na szczególne potępienie (art. 148 § 2 pkt 3). Warto także dodać, że tego typu zachowania mogłyby na gruncie polskiego prawa karnego być traktowane także jako przestępstwa o charakterze terrorystycznym w rozumieniu art. 115 § 20 k.k.⁶⁹ ze wszelkimi konsekwencjami karnoprawnymi z tego wynikającymi (np. zabójstwo ambasadora państwa obcego podjęte w celu zmuszenia kraju, którego jest on reprezentantem do określonego działania lub zaniechania)⁷⁰.

Wszystkie typy kwalifikowane zabójstwa, podobnie jak zabójstwo w typie podstawowym, stanowią z uwagi na ustawowe zagrożenie karą przestępstwa szczególnie ciężkie w rozumieniu art. 12 ust. 6 k.k. Ukrainy, co ma znaczenie choćby w kontekście terminów przedawnienia ich karalności, które następuje po 15 latach od czasu ich popełnienia (art. 49 ust. 1 pkt 5 k.k. Ukrainy). Niemniej w tym kontekście należy także zwrócić uwagę, że przedawnienie karalności jest wyłączone w stosunku do zamachu na życie Prezydenta Ukrainy oraz innych osób wskazanych w dyspozycji art. 112 k.k. Ukrainy oraz w przypadku zabójstwa określonego w art. 438 ust. 2 k.k. Ukrainy (o którym była wcześniej mowa), a to z uwagi na treść art. 49 ust. 5 k.k. Ukrainy.

Na marginesie powyższych rozważań warto wspomnieć o jednym z interesujących problemów badanych przez ukraińskich kryminologów

⁶⁹ Zgodnie z tym przepisem, przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu: 1) poważnego zastraszenia wielu osób, 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności, 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu.

⁷⁰ Stosownie do treści art. 65 § 1 k.k. wobec sprawców takich przestępstw stosuje się przepisy dotyczące wymiaru kary, środków karnych oraz środków związanych z poddaniem sprawcy próbie, przewidziane wobec sprawcy określonego w art. 64 § 2, a więc multirecydywisty.

i karnistów, a mianowicie o kobietobójstwie (*femicide*), rozumianym jako zabójstwo kobiety lub dziewczynki ze względu na jej płeć⁷¹. W ukraińskiej literaturze podkreśla się, że z kryminologicznego punktu widzenia kobietobójstwo jest klasyfikowane jako przestępstwo z nienawiści⁷². Obecnie w Ukrainie zabójstwo tego rodzaju nie jest odrębnie uregulowane, jednakże prawodawca ukraiński generalnie zauważa omawiany problem. Artykuł 67 ust. 1 pkt 3 k.k. Ukrainy wśród okoliczności obciążających przy wymiarze kary wymienia popełnienie przestępstwa na tle nienawiści rasowej, narodowościowej lub religijnej bądź ze względu na płeć. Z kolei art. 161 k.k. Ukrainy uznaje za przestępstwo naruszanie równości, w tym ze względu na płeć. Jednocześnie art. 115 ust. 2 pkt 14 (zabójstwo), art. 121 ust. 2 (spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu), art. 122 ust. 2 (spowodowanie średniego uszczerbku na zdrowiu) i art. 126 ust. 2 k.k. Ukrainy (pobicie i inne akty przemocy powodujące ból fizyczny), choć przewidują motywety nietolerancji rasowej, narodowościowej lub religijnej jako szczególne okoliczności kwalifikujące, nie wspominają o płci. W doktrynie ukraińskiej zauważa się tę niekonsekwencję i postuluje dodanie do wspomnianych znamion typów kwalifikowanych popełnienie przestępstwa z powodu płci ofiary⁷³. W Polsce kobietobójstwo we wskazanym wyżej rozumieniu może być kwalifikowane jako zabójstwo popełnione w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie (art. 148 § 2 pkt 3 k.k.).

5. Uwagi końcowe

Istota przestępstwa zabójstwa powoduje, że z jednej strony jego unormowanie w zakresie typu podstawowego jest z reguły zbliżone w poszczególnych systemach prawnych, czego potwierdzeniem jest porównanie treści przepisów ukraińskiego i polskiego kodeksu karnego. Z drugiej strony, różnorodność możliwych form jego popełnienia, motywacji kierujących sprawcą, czy też właściwości przedmiotu czynności wykonawczej⁷⁴, sprawiają, że możliwe jest tworzenie zróżnicowanych

⁷¹ Odnosnie do definicji słowa „*femicide*” zob.: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/femicide> oraz <https://www.dictionary.com/browse/femicide> (dostęp: 8 kwietnia 2022 r.).

⁷² Wypowiedź N. Semchuk (Narodowy Uniwersytet Lotniczy w Kijowie) podczas Konferencji.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ W tym miejscu należy jednak podkreślić, że życie każdego człowieka jest jednakowo ważne. Zróżnicowanie w zakresie ochrony karnoprawnej wynika jednak niekiedy z faktu, że zamach na życie danej osoby (np. Prezydenta czy funkcjonariusza publicznego)

typów zmodyfikowanych w odniesieniu do zabójstwa. Dzieje się tak z uwagi na fakt, że wskazane wyżej okoliczności powodują, że niektóre przypadki umyślnego pozbawienia życia człowieka są w ocenie ustawodawcy mniej społecznie szkodliwe, a tym samym zasługują na łagodniejsze zagrożenie karą (typy uprzywilejowane)⁷⁵, a inne zaś wykazują wektor odwrotny, przejawiający się we wzroście społecznej szkodliwości czynu i surowszym ustawowym zagrożeniu karą (typy kwalifikowane).

Owo zróżnicowanie wzmaga ryzyko tworzenia kazuistycznych rozwiązań, co znajduje swoje potwierdzenie w regulacjach dotyczących zabójstwa. W tym zakresie ukraiński k.k. jest znacznie bardziej rozbudowany w odniesieniu do omówionych wcześniej typów kwalifikowanych zabójstwa niż ma to miejsce na gruncie polskich unormowań. Tak daleko posunięta kazuistyka powoduje niekiedy nachodzenie na siebie poszczególnych typów zmodyfikowanych, co nie ułatwia procesu stosowania prawa. Należy jednak nadmienić, że w przypadku ukraińskiego prawa karnego takie rozwiązanie jest o tyle uzasadnione, że typy kwalifikowane są zagrożone znacznie surowszymi sankcjami, niż typ podstawowy zabójstwa (podniesiona jest nie tylko dolna granica ustawowego zagrożenia, ale także górna, w której przewiduje się możliwość stosowania kary dożywotniego pozbawienia wolności). Nieco inaczej jest na gruncie polskiego unormowania, gdzie ustawodawca w wypadku typów kwalifikowanych podwyższa jedynie dolną granicę ustawowego zagrożenia z 8 lat przewidzianych za typ podstawowy do 12 lat. W obu zaś wypadkach przewiduje się możliwość orzekania kary zarówno 25 lat pozbawienia wolności, jak i kary dożywotniego pozbawienia wolności. To zaś skłania do refleksji, czy aby kazuistyka zawarta w art. 148 § 2 i 3 polskiego k.k. jest uzasadniona. Można bowiem twierdzić, że takie rozwiązanie świadczyć może o braku zaufania do racjonalności organów wymiaru sprawiedliwości. Ponadto, tak szczegółowe unormowania niekiedy mogą wywoływać wątpliwości interpretacyjne, wcale nie ułatwiając subsumpcji poszczególnych stanów faktycznych pod konkretne przepisy normujące poszczególne typy zabójstwa, a to choćby z uwagi na ocenność niektórych okoliczności kwalifikujących (motywacja zasługująca na szczególne potępienie czy też szczególne okrucieństwo). Biorąc więc pod uwagę „pojemność” normy zawartej w art. 148 § 1 k.k. oraz ustawowe zagrożenie karą można zaryzykować twierdzenie, że wyeliminowanie typów kwalifi-

jest jednocześnie zamachem na inne dobra prawne, co znajduje odzwierciedlenie w surowszym traktowaniu sprawców takich czynów.

⁷⁵ Problematyka zabójstw uprzywilejowanych w kodeksach karnych Ukrainy oraz Polski zostanie omówiona w części II tego opracowania.

kowanych określonych w art. 148 § 2 i 3 k.k. nie stanowiłoby uszczerbku dla ochrony karnoprawnej życia człowieka. Nieco inaczej jest w przypadku typów kwalifikowanych zabójstwa określonych poza rozdziałem XIX polskiego Kodeksu karnego. Wspomniany wcześniej zamach nie tylko na życie człowieka, ale także na inne istotne dobra prawne (np. na porządek konstytucyjny państwa w przypadku zamachu na życie najwyższego przedstawiciela kraju, tj. Prezydenta) może niekiedy uzasadniać odrębną penalizację danego typu zabójstwa (w tym kontekście warto zauważyć, że zarówno w przypadku Ukrainy, jak i Polski przestępstwo to ma charakter formalny, o czym była wcześniej mowa). Ponadto, osobna penalizacja niektórych typów zabójstwa niekiedy znajduje uzasadnienie w wiążącym prawie międzynarodowym⁷⁶.

Bibliografia

1. Atlas przestępczości w Polsce 6, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, J. Klimczak, Warszawa 2021.
2. Budyn-Kulik M., (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2022.
3. Бурак М. В., Злочини проти основ національної безпеки України у політичній сфері, (w:) Актуальні проблеми досудового розслідування. Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 липня 2015 року), Київ 2015.
4. Чорний Р. Л., Проблемні питання мети і мотивіву складах злочинів проти основ національної безпеки України, Вісник кримінального судочинства 2019, nr 4.
5. Дорощ Л. В., (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013.
6. Дудоров О. О., Умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням: Питання кваліфікації та вдосконалення кримінального закону, Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка 2016, nr 4.

⁷⁶ Np. w myśl art. V Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (ratyfikowanej zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 1950 r.) (Dz. U. z 1952 r., Nr 2, poz. 9) Państwa-Strony zobowiązują się do wydania przepisów krajowych umożliwiających skuteczne karanie winnych ludobójstwa. W kontekście polskich unormowań chodzi w tym wypadku o art. 118 § 1 k.k.

7. Gorbata O., Klasyfikacja przestępstw według nowego kodeksu karnego Ukrainy, *Annales Universitatis Mariae-Curie Skłodowska Lublin-Polonia, Sectio G*, vol. L/LI, 2003/2004.
8. Gorpyniuk O., Kovalenko V., Ponomarenko Y., Tiutiugin V., Kharytonova O., Zbieg przestępstw w prawie karnym Ukrainy, *Annales Universitatis Mariae-Curie Skłodowska Lublin-Polonia, Sectio G*, vol. LX, 2, 2013.
9. Holina V.V., Zakaliuk A.P., (w:) V.V. Stashis (red.), *The Legal System of Ukraine. Past, Present, and Future, Vol. 5, Criminal-Law Sciences. Urgent Problems of Combatting Criminality in Ukraine*, Kyiv – Kharkiv 2013.
10. Hryshchuk V., Prawno-karna ochrona i realizacja praw dziecka na Ukrainie, *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, t. XII, 2019, nr 2.
11. Грищук В. К., Маковецька Н. Є., Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів, Хмельницький 2012.
12. Kokot R., Przestępstwo przyjęcia zlecenia zabójstwa (art. 148a § 1 k.k.) w ujęciu nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 13 czerwca 2019 r., *Przegląd Prawa i Administracji CXXII*, 2020.
13. Kokot R., (w:) R. A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2021.
14. Konarska-Wrzosek V., (w:) V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020.
15. Kovalenko V., Kibenko V., Forensic classification of intentional murders committed in condition of obscurity, *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 4 (96).
16. Kyselov I. O., Filipp A. V., Current state and main trends of intentional murders in Ukraine, *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2018. Special Issue No 2.
17. Маковецька Н. Є., Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів, Львів 2010.
18. Mostepanyuk L., On the Need to Amend Chapter XV of the Special Section of the Criminal Code of Ukraine, <https://www.naiou.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupcyjnego-zakonodavstva-ukrayini/naukovi-statti-ta-tezi-z-antikorupcyjnoi-tematiki/vidannya-naukovciv/mostepanyuk-lyudmila-on-the-need-to-amend-chapter-xv.pdf>.
19. ONZ poinformowała o bilansie zmarłych w Donbasie. Od 2014 r. zginęło blisko 45 tys. osób, <https://www.polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/>

- 2807748, ONZ-poinformowała-o-bilansie-zmarłych-w-Donbasie-Od-2014-r-zginęło-blisko-45-tys-osob.
20. Polianskyi A., Polianskyi O., Criminal Liability for Crimes Against National Security, Archives of Criminology and Forensic Sciences 2021, nr 1.
 21. Смілянський Я. Г., Обстановка вчинення умисного вбивства з особливою жорстокістю, Форум права 2010, nr 4.
 22. Старко О. Л., Особливості кількісно-якісних вимірів умисних вбивств в Україні за період 1992–2019 рр., Юридичний науковий електронний журнал 2020, nr 4.
 23. Statystyki udostępnione przez Policję: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63411,Zabojstwo-art-148.html>, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63417,Dzieciobojstwo-art-149.html>, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63419,Eutanazja-art-150.html>, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885,Zaginieni.html>, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63424,Nieumyslne-spowodowanie-smierci-art-155.html>.
 24. Statystyki udostępnione przez Ministerstwo Sprawiedliwości: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,42.html>.
 25. Сташис В. В., (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013.
 26. Тацій В. Я., (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013.
 27. Тютюгін В. І., Ю. В. Гродецький, (w:) В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін (red.), Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар, Том 2, Особлива частина, Харків 2013.
 28. The World Bank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SP.POP.TOTL=&country=WLD>, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=VC.IHR.PSRC.P5&country=>.
 29. Zoll A., (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna, t. II, cz. I, Komentarz do art. 117–211a, Warszawa 2017.

Homicide in Ukrainian criminal law in the context of Polish solutions (part I)

Abstract

This paper presents and compares provisions relating to basic and aggravated homicide as contained in penal codes of Ukraine and Poland. Statistical data on homicide are presented and the conclusion is made that homicide is a vital social issue in Ukraine. A legislative framework for basic homicide in the Ukrainian Penal Code is found to be similar to that included in the Polish Penal Code. As far as qualified homicide is concerned, some similarities as well as significant differences (including but not limited to far-reaching casuistry in the Ukrainian Penal Code) are found between Polish and Ukrainian legal regimes.

Key words

Homicide, basic type of homicide, aggravated types of homicide, motivation, attempt on the President's life, criminal responsibility, Ukrainian Penal Code, Ukrainian criminal law, Polish Penal Code.